

курсів за вибором з економіки та їх втіленням у змістове наповнення відповідних підручників [1, с. 12].

Все це знайшло місце у Концепції економічної освіти в гімназії та ліцеї, розробленої дослідниками відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, в якій зазначено, що доцільність активного використання в підручниках видів самостійної діяльності, яка сприяє розвитку творчих здібностей учнів ліцею [3, с. 26]. Саме забезпечення освітнього процесу з економіки на профільному рівні навчання через змістове наповнення підручника є дидактичною основою створення умов для набуття учнями ліцею необхідного рівня не тільки економічної предметної, а й наскрізних ключових компетентностей.

Ключові слова: учні ліцею; економічна освіта; ключові та предметні компетентності; профільний рівень навчання економіки; змістове наповнення підручника.

Список літератури

1. Гончарова Н. О., Назаренко Т. Г., Патрікеєва О. О., та інші. Економічна освіта в ЗЗСО. Дослідження. Управління освітою. Київ, 2019. № 8 (416). С.12–15 URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717443>
2. Концепція економічної освіти в гімназії та ліцеї України. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2019. - 48 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717475> (21. 10. 2019).
3. Концепція Нової української школи <https://mon.gov.ua/tag/novaukrainska-shkola>
4. Корнєєв В.П. Конструювання підручника для профільної школи. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. пр. – К., 2009. – Вип.. 9. – С. 237-241.
5. Кравчук О. П. Дидактичні засади практично-дослідної діяльності учнів основної школи у процесі вивчення природничих предметів: автореферат на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук. спец. 13.00.09 – теорія навчання. К., Інститут педагогіки АПН України. 2011. – 20 с.

Науменко С. О.,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу моніторингу та оцінювання якості загальної середньої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

ЗАВДАННЯ З НЕТЕКСТОВИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ У ПІДРУЧНИКАХ ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ 9 КЛАСУ

Однією з актуальних проблем у контексті підготовки здобувачів загальної середньої освіти (учнів) до зовнішнього незалежного оцінювання є формування у них умінь працювати з нетекстовими елементами (рисунками, таблицями, графіками, схемами, картами тощо) навчальних текстів. У авторських працях [6; 7] нами здійснено аналіз тестів з природничих предметів (фізика, хімія, біологія, географія) зовнішнього незалежного оцінювання України (2016-2019 рр.) та країн близького зарубіжжя (2018-2019 рр.) щодо кількісно-якісного співвідношення в них тестових завдань різних типів на роботу з нетекстовими елементами. Цей аналіз показав зростання у тестах ваги завдань з нетекстовими елементами, хоча саме вони й викликають значні труднощі у здобувачів освіти [7, с. 9 1-92].

Провідна роль щодо формування у здобувачів освіти навичок «читати» різні тексти та виконувати завдання з ними належить підручнику. Через обмежені обсяги та поліфункціональність підручник не може містити велику кількість завдань певного типу, зокрема, й з нетекстовими елементами.

У табл. 1 подано результати аналізу чинних підручників географії для 9 класу щодо розміщення в них завдань з нетекстовими елементами. При цьому, враховувалися лише ті

завдання, які розташовувалися після параграфів (завдання до карт, схем, таблиць, які розміщувалися в текстах параграфів, не було включено у табл. 1, крім підручника) [3].

За даними табл. 1 можна зробити висновок, що у підручниках географії для 9 класу міститься від 6,6% [1] до 19,7% [4] завдань з нетекстовими елементами. При цьому, серед завдань майже в усіх підручниках переважають завдання з картами: від 11,1% завдань від загальної кількості завдань з нетекстовими елементами [2] до 80% [4]. І це не дивно, адже одним із завдань навчального предмета географія у закладах загальної середньої освіти є сформувані у здобувачів освіти картографічну компетентність.

У підручниках також містяться завдання з таблицями (від 11,1% завдань від загальної кількості завдань з нетекстовими елементами [4] до 44,4% [2]), завдання зі схемами (від 3,8% завдань від загальної кількості завдань з нетекстовими елементами [3] до 14,8% [2]), завдання з діаграмами (до 34,6% завдань від загальної кількості завдань з нетекстовими елементами [1]) та ін. типи завдань (див. табл. 1).

Таблиця 1

Кількість завдань із нетекстовими елементами у підручниках з географії для 9 класу

Автори підручників	Бойко В.М., Дітчук І. Л., Гринюк Т. А. [та ін.] [1]	Гільберг Т.Г., Савчук І. Г., Совенко В. В. [2]	Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р. [3]	Масляк П.О., Капіруліна С. Л. [4]	Надтока О. Ф., Топузов О. М. [5]	Пестушко В. Ю., Уварова Г. Ш., Довгань А. І. [8]
Кількість нетекстових елементів в підручнику	193 малюнків, 15 таблиць	160 малюнків, 22 таблиці, 9 додатків (таблиць)	198 малюнків, 15 таблиць	164 малюнків (разом із таблицями)	251 малюнків (рисуноків, карт, схем), 32 таблиці	116 малюнків, 20 таблиць, 29 додатків (таблиць)
Усього завдань в підручнику	392	280	—***	228	274	226
Кількість завдань з нетекстовими елементами*, серед яких із:	26	27	26	45	37	16
<i>таблицями</i>	3	12	10	5	6	5
<i>рисуноками**</i>	2	2	1	0	4	0
<i>фотографіями</i>	0	0	0	1	0	0
<i>графіками</i>	1	2	0	0	0	0
<i>діаграми</i>	9	3	4	3	1	0
<i>схемами</i>	3	4	1	3	3	1
<i>картами</i>	8	3	6	36	23	10
<i>картосхемами</i>	1	1	4	0	0	0
Відсоток завдань з нетекстовими елементами, %	6,6%	10,4%	—***	19,7%	13,5%	7%

* Деякі завдання містять по кілька різних типів нетекстових елементів.

** У підручниках під назвою «малюнок» розміщені фотографії, рисунки, схеми, інколи й таблиці, тому у таблиці одним із нетекстових елементів є рисунки, а не малюнки.

*** У підручнику авторів Кобернік С. Г. і Коваленко Р. Р. [3] завдання з нетекстовими елементами містяться лише в тексті параграфів, а не після параграфів. Тому у таблиці не

зазначена загальна кількість завдань з нетекстовими елементами у цьому підручнику та їх відсоток.

Майже в усіх підручниках [1; 2; 3; 4; 5] в текстах параграфів є карти, схеми, таблиці та подаються завдання до них. (Їх кількість не була включена у табл. 1). Наприклад, у підручнику авторів: Бойко В. М., Дітчук І. Л., Гринюк Т. А. та ін. [1] ці завдання були представлені лише завданнями з картами у кількості 25 (майже стільки ж у підручнику і завдань з нетекстовими елементами після параграфів); у підручнику авторів: Масляк П. О., Капіруліна С. Л. [4] – 38 завдань, серед яких: завдання з таблицями (13), схемами (11), діаграмами (6), картами (5) та ін.; у підручнику авторів: Надтока О. Ф., Топузов О. М. [5] – 64 завдання, серед яких 41 завдання з картами, 13 – з фотографіями, 7 – зі схемами та ін.

У трьох підручниках [1; 4; 5] з шести після розділів (а в підручнику авторів: Масляк П. О. і Капіруліна С. Л. [4] в Додатку 5) розташовані тести для здобувачів освіти на перевірку їхніх навчальних досягнень. При цьому лише у двох підручниках [4; 5] у цих тестах є хоча б одне тестове завдання з нетекстовим елементом. Так, у підручнику авторів: Надтока О. Ф., Топузов О. М. [5] із 50 тестових завдань є одне тестове завдання на побудову здобувачами освіти кругової діаграми [5, с. 90], а у підручнику авторів: Масляк П. О., Капіруліна С. Л. [4] у двох варіантах тестів по 20 тестових завдань – по 4 тестових завдання на умовні знаки корисних копалин та по 2 тестових завдання з фотографіями (фотографії продукції країн світу) [4, с. 262-267].

Отже, сучасні підручники географії для 9 класу містять достатню кількість завдань з нетекстовими елементами різних типів (завдання з картами, таблицями, схемами, рисунками тощо), а їх методичний апарат забезпечує можливість організації ефективної роботи. Проте, досягти сформованості в учнів навичок «читати» нетекстові елементи можливо лише за умови реалізації методичних систем навчання, в яких систематичне використання підручника поєднується з іншими засобами (наприклад, електронними освітніми ресурсами).

Ключові слова: підручник географії; завдання; нетекстові елементи; карти; таблиці.

Список літератури

1. Географія : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Бойко В. М., Дітчук І. Л., Гринюк Т. А. [та ін.]. Тернопіль : Підручники і посібники, 2017. 272 с.
2. Гільберг Т. Г., Савчук І. Г., Совенко В. В. Географія : підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : УОВЦ «Оріон», 2017. 288 с.
3. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р. Географія : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закладів. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2017. 288 с.
4. Масляк П. О., Капіруліна С. Л. Географія : підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закладів. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. 272 с.
5. Надтока О. Ф., Топузов О. М. Географія : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : УОВЦ «Оріон», 2017. 208 с.
6. Науменко С. О. Нетекстові елементи у тестових завданнях зовнішнього незалежного оцінювання. *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2019 рік*. Київ : Педагогічна думка, 2019. С. 257–258. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719097/> (дата звернення: 08.04.2020).
7. Науменко С. О. Проблеми формування та оцінювання читацької компетентності у закладах загальної середньої освіти. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві* : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12 вересня 2019 р., м. Київ / Ін-т педагогіки НАПН України; за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. С. 88-92. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718774/> (дата звернення: 08.04.2020).

8. Пестушко В. Ю., Уварова Г. Ш., Довгань А. І. Географія : підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закладів. Київ : Генеза, 2017. 272 с.

Нідзієва В. А.,
директор гімназії №117 ім. Лесі Українки,
м. Київ, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ФЕНОМЕН ТА ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ В ПІДРУЧНИКУ ДЛЯ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

У статті розглянуто роль організаційної культури у життєдіяльності закладу загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО). Трансформаційний процес захопив освітню галузь: відбувається зміна пріоритетів і цінностей, системи управління, змісту освіти, вимог до якості освіти та освітньої діяльності ЗЗСО, йде пошук ресурсів для реалізації поставлених державою завдань[1]. Однак, ресурс організаційної культури до цього часу недостатньо використовується керівниками ЗЗСО та вчителями як стратегічний ресурс розвитку ЗЗСО, інструмент управління та механізм підвищувати якість освіти та освітньої діяльності.

Мета організаційної культури ЗЗСО – забезпечити злагоджену ефективну діяльність суб'єктів освітнього процесу та спрямувати її на формування всебічно розвиненої особистості здобувача освіти. «Культура школи розглядається як зовнішня об'єктивна реальність, яка опредметнює певні здібності учасників освітнього процесу, народжуючи відповідну мотивацію, викликаючи «до життя» внутрішню культуру – культуру особистості, яка збагачує культуру школи і тим самим збагачується сама» [2, с.36]. Соціальна значущість організаційної культури ЗЗСО полягає у формуванні та підтримці стосунків між учасниками освітнього процесу на основі довіри, забезпечення взаємодії у динамічних міжособистісних та групових процесах під час навчання, створення дружньої атмосфери в освітньому середовищі.

У ході дослідження нами було розроблено концептуальні моделі: модель організаційної культури ЗЗСО та модель управління її розвитком. *Організаційна культура ЗЗСО – інтеграційне утворення, що складається з особистісно-когнітивного, аксіологічного, комунікативно-мотиваційного та діяльнісно-поведінкового компонентів, детерміноване внутрішньо-організаційними стосунками, синкретизмом розумового, емоційного та соціального видів інтелекту, особистісними та організаційними цінностями, соціально значущими нормами і правилами, моделями поведінки суб'єктів освітнього процесу, яке визначає стан організації та самоорганізації ЗЗСО.*

Модель розкриває зміст феномену організаційної культури ЗЗСО через органічну систему її елементів, що утворюють особистісно-когнітивний, аксіологічний, комунікативно-мотиваційний та діяльнісно-поведінковий компоненти, між якими встановлені рухомі межі: частина елементів одного компонента одночасно належить іншим компонентам моделі. Системотвірними конструктами моделі є цінності (особистісні та організаційні) і внутрішньо-організаційні стосунки, які будуються на їх основі. До особистісно-когнітивного компоненту моделі входять світогляд, інтелект, спрямованість особистості, її індивідуально-типологічні характеристики, внутрішньо організаційні стосунки, цінності, норми. Світогляд та інтелект особистості, групи, колективу інтегрують накопичений досвід педагогічної діяльності, моделі поведінки, кола спілкування, міжособистісні взаємодії, сприяють соціальній адаптації, розумінню власних емоцій та емоцій інших людей, створюють підґрунтя для забезпечення якісної освіти та освітньої діяльності ЗЗСО. Детермінована самосвідомістю спрямованість особистості знаходить прояв у ставленні людини до себе, інших людей, суспільства, країни,